

دو فصلنامه علمی- پژوهشی

مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه

سال سوم، شماره پنجم

شماره مجوز نشریه: ۷۳۵۷۳

ISSN: ۲۵۸۸۷۰۱۷

اعضای هیئت تحریریه

نصرالله آقاجانی: استادیار دانشگاه باقرالعلوم ع

حسین بستان: استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

قاسم ابراهیمی پور: استادیار موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی ع

میرصالح حسینی جبلی: استادیار جامعه المصطفی ع العالمیه

حسن خیری: دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی

کریم خانمحمدی: دانشیار دانشگاه باقرالعلوم ع

محمدرضا ضمیری: دانشیار دانشگاه پیام نور

صاحب امتیاز: انجمن علمی مطالعات اجتماعی حوزه

مدیر مسئول: حمید پارسانیا

سردبیر: حسن خیری

مدیر اجرایی: رضا لطفی

ویراستار: مرضیه علاقه بند

مترجم: علی ابراهیمی

طراحی و صفحه آرایی: مهدی محمدیان

به استناد مصوبه ۵۸۵ مورخه ۱۳۸۷/۶/۲۴ شورای عالی حوزه های علمیه و با توجه به ارزیابی کمیسیون نشریات علمی حوزه، شورای اعطای مجوزها و امتیازهای علمی در جلسه ۹۸ مورخ ۱۳۹۷/۱۰/۵ رتبه علمی- پژوهشی نشریه «مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه» را تصویب نمود. امید است با اتکال به خداوند منان و الطاف حضرت ولی عصر ع و تلاش و تعهد مدیران و اعضای محترم هیئت تحریریه گام های مؤثری در جهت تحقق اهداف علمی و رشد و بالندگی اندیشه اسلامی برداشته شود.

فهرست

۱..... سازمان دانشگاه اسلامی به مثابه نهاد علم

علی خدیوی و محمدحسین هاشمیان

۲۹..... سفرنامه ابن بطوطه و نهادهای اجتماعی

نعمت‌اله کرم‌اللهی و محمد جوادفر

۵۷..... تحلیل مبانی انسان‌شناختی نظریه‌های امپریالیستی اکتساب‌محور

محمد دین‌محمدی، مهدی حسین زاده یزدی و رضا لطفی مغانجوقی

۷۹..... بررسی نشانه‌شناختی پدیده انگشتر در میدان نقش جهان اصفهان

کریم خان محمدی و مریم غازی اصفهانی

۱۱۱..... راهبردهای هنجارسازی اجتماعی در تبلیغ دینی

سید محسن میرسنده‌سی

۱۳۹..... رهیافتی معناشناسانه به مسائل نوپدید فرهنگی از منظر قرآن

عباس ابراهیمی و اصغر اسلامی‌تنها

بررسی نشانه‌شناختی پدیده انگشتر در میدان نقش جهان اصفهان^۱

کریم خان محمدی (نویسنده مسئول)^۲

مریم غازی اصفهانی^۳

چکیده

در این مقاله پدیده انگشتر به‌عنوان نماد و نشانه‌ای از فرهنگ در میدان نقش جهان اصفهان، بررسی نشانه‌شناختی شده است. همان‌گونه که در متون اسلامی نیز آمده است، انگشتر دارای کارکردهای مادی و معنوی است و در همه اعصار مورد استقبال مردم بوده و متناسب با باورها و فرهنگ خود از آن بهره برده‌اند. از آنجاکه نمادها و نشانه‌ها جایگاهی بی‌بدیل در حفظ و ترویج فرهنگ دارند، توجه به پدیده انگشتر از بعد فرهنگی دارای ارزش و اولویت بسزایی است. نگارنده، انگشتر را دارای معنا و مفهوم فرهنگی دانسته و با بهره‌گیری از فنون گوناگون، از جمله مصاحبه، مشاهده، مشارکت و بررسی اسناد، کارکردهای آشکار و پنهان، دلالت‌های صریح و ضمنی و همچنین جنبه اسطوره‌ای آن را بررسی کرده است. این پژوهش نشان می‌دهد که چگونه یک شیء به‌ظاهر معمولی بر ارزش‌ها و باورها دلالت دارد. نگارنده طبق سنت نشانه‌شناسی از سطوح معنای انگشتر عبور کرده و به جست‌وجوی معنا و مفهوم این پدیده در اعماق ذهن افراد و توصیف آن معانی پرداخته است. کارکرد آشکار انگشتر تزئینی است، اما انگشتر حاوی کارکردهای پنهان ارتباطی و اقتصادی است. معنای صریح انگشتر «زینت»، «حلقه ازدواج»، «مهر/خاتم» است، اما معنای عمیق و مضمیر آن «هویت اجتماعی» است. کلیدواژه‌ها: نشانه‌شناسی، انگشتر، نماد، نقش جهان، اصفهان.

۱. تاریخ دریافت: ۹۸/۲/۵؛ تاریخ پذیرش: ۹۸/۳/۲۹

۲. دانشیار دانشگاه باقرالعلوم (ع)؛ khammohammadi49@yahoo.com

۳. دانشجوی ارشد مطالعات فرهنگ و ارتباطات maryam_ghazi2002@yahoo.com

مقدمه

شهر اصفهان که در مرکز کشور پهناور ایران است، یکی از غنی‌ترین^۱ مکان‌ها از لحاظ مطالعات فرهنگی است. سیاحان بسیاری، از فرهنگ و هنر ایرانیان در این مکان یاد کرده‌اند.^۲ ناصر خسرو می‌گوید: «من در همه زمین پارسی‌گویان، شهری نیکوتر، جامع‌تر و آبادان‌تر از اصفهان ندیدم» (سیاقتی، بی‌تا: ۱۶۷). میدان نقش جهان اصفهان گستره وسیعی از پدیده‌های فرهنگی، رویدادهای اجتماعی و سیاسی، آداب و رسوم، فرهنگ و هنر، باورهای مذهبی، معماری، هنرهای دستی و... را در خود جای داده، ولی این خوان پر نعمت از موضوعات جذاب، تحلیل نشانه‌شناختی نشده است و پژوهشگران تنها در صدد ثبت وقایع و پدیده‌ها یا به دنبال انجام پژوهش‌های جامعه‌شناختی، معماری، تاریخی و... بوده‌اند. از آنجاکه نمادها از عناصر اصلی فرهنگ هستند، با بررسی پدیده انگشتر^۳ در میدان نقش جهان می‌توان به فرهنگ مردم دست یافت.

بعد مادی فرهنگ، شامل وسایل صنعتی و کشاورزی، همانند لوازم خانه، وسایل و ابزار تولیدی و بنایی، همچون یک کلیت جامع است که زندگی اجتماعی را می‌سازد و عرصه‌های گوناگون تشکیل دهنده آن را در بر می‌گیرد (اسمیت، ۱۳۸۳: ۶). فرهنگ به‌عنوان کلی پیچیده، شامل باورها، هنرها، اخلاق، عادات و هر توانایی است که انسان به‌عنوان عضو جامعه کسب می‌کند. نمادها و اسطوره‌ها (از جمله انگشتر) نیز از جمله اجزای مهم فرهنگ هستند. در بررسی فرهنگ، پدیده انگشتر، یکی از موضوعات جذاب و عمیق و دارای تنوع بی‌نظیر و فراگیری فوق‌العاده است. خصوصیات یادشده و نوع ذهنیت کنشگران در مورد این پدیده،، علاقه و حس کنجکاوی پژوهشگر را به این پدیده برانگیخته و وی را به کشف راز موجود در انگشتر ترغیب کرده است.

مقاله حاضر حاصل هفده بار حضور در محل، در طی پنج ماه متوالی، و بررسی ابعاد آشکار و پنهان پدیده، و مشاهده رفتار انواع مختلف کنشگران در مواجهه با انگشتر و فضای دربرگیرنده کنش

1. High context.

۲. برای نمونه، ر.ک: سفرنامه ژان شاردن فرانسوی و خاطرات جملی کاری ایتالیایی و سفرنامه هرمان نوردن.

۳. اگر به رنگ عقیقی شد اشک من چه عجب
که مهر خاتم لعل تو هست همچو عقیق
(غزل شماره ۲۹۷ حافظ)

برای درک فرهنگ مرتبط با آن است. پژوهشگر به دلیل علاقه‌مندی به پدیده انگشتر و کنجکاوی درباره آن، درصدد بررسی آن به‌عنوان یک «پدیده اجتماعی تام» برآمده است. منظور از «پدیده‌های اجتماعی»، کلیه اموری است که در جامعه وجود دارد و شخص آن را خارج از خود مشاهده، یا از طریق حواس درک می‌کند.

انگشتر یک پدیده فرهنگی است و در همه جوامع بشری نیز وجود داشته است؛ البته به مقتضای هر فرهنگی کاربرد و شکل ویژه‌ای دارد و نیز همانند همه پدیده‌ها در طول قرن‌ها دستخوش تحولاتی شده است؛ ولی آن‌چنان کند بوده که ثابت به نظر می‌رسد. پدیده انگشتر با اینکه در حیات اجتماعی ما حضور دارد، به‌ندرت خودش را بر افکار و معارف و اعمال ما تحمیل می‌کند (روح‌الامینی، ۱۳۹۱: ۴۵). انگشتر در اسلام نیز مورد توجه واقع شده و بررسی آن، اهمیت ویژه‌ای از لحاظ ملی و مذهبی برای ما ایرانیان دارد.

بشر امروز به علت پیشرفت تکنولوژی و فرایند جهانی شدن، با چالش‌های فرهنگی مواجه است که می‌تواند در قالب زوال سبک زندگی، هویت و فرهنگ اسلامی و ایرانی باشد (التیامی‌نیا، ۱۳۹۳: ۱). مسئله این است که امروزه نمادها و نشانه‌های فرهنگی، یا نقش و معنای اصیل خود را از دست داده‌اند یا دچار تحریف و دگرگونی شده‌اند. نمادها و نشانه‌ها نقشی بی‌بدیل در حفظ و نگهداری فرهنگ اصیل و هویت دینی ایفا می‌کنند و با بازخوانی نشانه‌های فرهنگی و معرفی نقش هویتی آنان به انسان معاصر می‌توان با بحران فرهنگی پیش رو مقابله کرد. از آنجاکه پدیده انگشتر را نماد و نشانه‌ای از فرهنگ می‌دانیم، در این پژوهش با استفاده از روش نشانه‌شناسی و تحلیل مضمون، می‌توان به شناخت بخشی از فرهنگ مرتبط با آن دست یافت. با شناخت فرهنگ و اجزای آن می‌توان به مقابله با تهاجم فرهنگی و هویتی پرداخت و بشر امروز را به هویت اصیل فرهنگی خود در زمینه ملی و مذهبی بازگرداند. برخی از سؤالاتی که از طریق آنها می‌توان به عمق این پدیده و بازنمایی آن در ذهن کنشگران دست یافت، به این شرح است:

- ۱) انگشتر دارای چه معنا و مفهومی است و دلالت‌ها و کارکردهای آشکار و پنهان آن کدام‌اند؟
- ۲) انواع انگشتر (در معنای سطحی) از لحاظ خصوصیات ظاهری و کاربردهای مادی و معنوی چگونه توصیف می‌شود؟ آیا نماد و نشانه‌ای از فرهنگ و دارای تأثیر ماورایی است؟
- ۳) معانی و دلالت‌های آشکار و پنهان پدیده انگشتر در اسناد مکتوب و اذهان کنشگران چگونه منعکس شده و در طول اعصار دستخوش چه تغییراتی شده است؟

روش پژوهش

میدان نقش جهان دارای نمادها و نشانه‌های فرهنگی بسیاری است. یکی از شاخص‌ترین این نشانه‌ها انگشتر است که به علت فراگیری و نماد بودن در دین اسلام، برای این پژوهش انتخاب شده است. در پژوهش‌های کیفی هرچه وسعت نشانگاه کمتر باشد، می‌توان به ابعاد گسترده‌تری از مسئله توجه کرد. به همین دلیل پژوهش حاضر در سرای هنرمندان اسپادانا^۱ واقع در میدان نقش جهان انجام شده تا بتوان هرچه بیشتر به عمق پدیده انگشتر دست پیدا کرد.

روش پژوهش از این حیث مهم است که یافته علمی اگر پراکنده باشد، به خودی خود علم محسوب نمی‌شود (سیف، ۱۳۹۴: ۱۳). از این رو گفته می‌شود روش، همانند قلب پژوهشنامه است در نوشتار حاضر با استفاده از روش نشانه‌شناسی، یافته‌های مربوط به انگشتر به صورت نظام‌مند و علمی گردآوری شده و همچون سایر پژوهش‌های نشانه‌شناختی به صورت کیفی تحلیل می‌شود. در این پژوهش از دلالت صریح انگشتر گذر کرده، به دلالت ضمنی آن دست می‌یابیم و به دنبال یافتن اسطوره حاکم و جنبه‌های فرهنگی هستیم.

رولان بارت، همه عناصر فرهنگی را واجد «اسطوره»، و اسطوره را پیامی می‌داند که معنایی برای عامه دارد. پدیده‌های فرهنگی دو نوع دلالت دارند: دلالت اولیه^۲ (صریح) و دلالت ثانویه^۳ (ضمنی). در فرایند تحلیل، دلالت ثانویه اسطوره‌ها و عناصر فرهنگی کشف می‌شوند. اسطوره‌ها و فرهنگ‌هایی نیز در ضمن بررسی پدیده انگشتر از طریق مشاهده و تحلیل مضمون متن مصاحبه‌ها کشف شده‌اند که در بخش تحلیل به آنها پرداخته شده است. (بارکر، ۱۳۹۵: ۱۵۵)

در نشانه‌شناسی بر چگونگی تولید معنا تمرکز می‌شود و در تعریف آن آمده است: علمی که انواع نشانه‌ها، عوامل موجود در فرایند تولید و مبادله و تعبیر آنها، و قواعد حاکم بر نشانه‌ها را بررسی می‌کند. به عبارت دیگر به بررسی معناسازی، شکل‌گیری نشانه‌ها و فهم ارتباطات دارای معنی، نشانه‌شناسی گفته می‌شود. نشانه‌شناسی شامل مطالعه ساخت و شکل‌گیری نشانه‌ها،

۱. یکی از کاروانسراهای قدیمی میدان نقش جهان که مرکز ساخت و فروش صنایع دستی، از جمله انگشترهای گوناگون است.

2. primary signification.

3. secondary signification.

اشارات، دلالت‌ها، نام‌گذاری‌ها، قیاس‌ها، تمثیل‌ها، استعاره‌ها و رمزگان‌های ارتباطی است (طاهری، ۱۳۹۶: ۱۶). نشانه چیزی است که به غیر از خود دلالت دارد. در پژوهش حاضر به دنبال کشف دلالت‌های پنهان و رمزگان پدیده انگشتر و شبکه معنایی آن هستیم و اینکه انگشتر دارای چه معنای اختصاصی است که سبب تمایز آن با سایر پدیده‌های فرهنگی شده است. نشانه‌شناسی، علم بررسی نشانه‌ها و دستگاه‌های نشانه‌ای است. نگاه انسان‌شناختی به نشانه‌ها نگاه اجتماعی- فرهنگی است. افراد بر اساس سیستم نشانه‌شناختی و نمادین رفتار می‌کنند که این سیستم بین فرهنگ‌های مختلف متفاوت است (لیتل جان، ۱۳۸۴: ۱۷۴). در این پژوهش، انگشتر را دارای معنا و نشانه‌ای از فرهنگ دانسته و بر این باوریم که این معانی دستگاه نشانه‌ای انگشتر را صورت‌بندی کرده و بخشی از فرهنگ را نمایان می‌سازد. به اقتضای موضوع، فرضیه‌ای مطرح نمی‌شود و اولویت به داده‌های به دست آمده از محیط، خود پدیده انگشتر و کنشگران اختصاص می‌یابد. تحلیل مضمون یکی از روش‌های کارآمد در تحقیق کیفی جهت تحلیل معنا به صورت منظم است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌ها و تبدیل آنها به اطلاعات غنی و تفصیلی است. مضمون، یافته‌های مهمی درباره داده‌ها با خود دارد و مفهوم، الگویی موجود در داده‌ها را نشان می‌دهد (Clarke & Braun, 2006). در این پژوهش پس از شناخت مضامین اولیه، شبکه مضامین ایجاد شد و در قالب پانزده تم اصلی در مورد انگشتر تحلیل و تلخیص گردید. در جمع‌آوری داده‌ها از فن‌های زیر استفاده شده است:

الف) مصاحبه

اصلی‌ترین روش دستیابی به اطلاعات، مصاحبه است که به صورت نیمه‌ساخت یافته و ساخت نیافته صورت گرفته است. مصاحبه ساخت نیافته غیررسمی‌ترین و خودجوش‌ترین شکل مصاحبه است (لیندف و تیلور، ۱۳۹۲: ۲۵۹). به همین دلیل روشی مناسب در پژوهش‌های انسان‌شناختی محسوب می‌شود. ابتدا پنج مصاحبه به صورت اکتشافی (آزمونه) صورت گرفت. سپس متن مصاحبه‌ها با دقت پیاده‌سازی و تحلیل مضمون شد. برای تحلیل مضمون، تم‌های کلی و مفاهیم جهت‌دهنده، از متن مصاحبه‌ها استخراج، و سؤالات اصلی تدوین گردید. پس از آن، مصاحبه‌های نیمه‌ساخت یافته با ۳۵ نفر انجام شد. از ابتدا تعداد خاصی از افراد، مورد نظر نبودند و هرچند پس از انجام سی مصاحبه، کفایت نظری در پژوهشگر ایجاد شد، جهت اطمینان از نتایج به دست آمده پنج مصاحبه دیگر نیز انجام شد. نمونه‌ها به صورت هدفمند انتخاب شدند تا ویژگی‌های خاص از قبیل جنسیت، سن، تحصیلات، شرایط اقتصادی، و ملیت، در پاسخگویی تأثیر جهت‌دار نداشته باشند و نتایج حقیقی به دست آیند.

متخصصان روش‌شناسی پژوهش بر این باورند که جامعه آماری باید حداقل دارای یک صفت مشترک باشند. نقطه مشترک مصاحبه‌شوندگان پژوهش حاضر، مواجهه با پدیده انگشتر است، ولی مقوله‌ها و عنوان‌ها گوناگون هستند تا ابعاد مسئله را غنی‌تر کنند (استراوس و کربین، ۱۳۹۰: ۲۱۹)، (سرمد، ۱۳۷۷: ۱۷۷). مصاحبه‌های اکتشافی و همدلانه با آگاهی دادن به مصاحبه‌شوندگان انجام شد و با استفاده از اپلیکیشن Samsung Note بر روی دستگاه تبلت ضبط، و تصاویر و توضیحات مربوط به هرکدام در ذیل آن ثبت گردید. پنج مصاحبه نیز به صورت مشارکتی و نامحسوس و بدون اطلاع مصاحبه‌شوندگان و از طریق ساعت (گجت) هوشمند ضبط گردید تا بررسی کنش‌های حقیقی در شرایط طبیعی انجام شود. به‌طورکلی همه مصاحبه‌ها در بازه زمانی ۳۰ فروردین تا ۱۵ مرداد سال ۱۳۹۷ انجام شد. تحلیل مضمون از داده‌های کیفی برای یافتن نتایج، از طریق تعیین عینی و ویژگی‌های مشخص (عادل مهربان، ۱۳۹۴: ۲۸) و طی مراحل زیر انجام شده است:

ردیف	مرحله	فعالیت انجام شده
۱	تجزیه و توصیف متن چهل مصاحبه	ایجاد کدها (۱۷۰ کد) و تطبیق کدها با مضامین اولیه
۲	تفسیر مصاحبه‌ها	ایجاد شبکه‌ای از مضامین و نام‌گذاری آنها (پانزده تم اصلی)
۳	ترکیب دوباره متن و نگارش گزارش	تلخیص و تطبیق نتایج تحلیل با سؤالات پژوهش بر اساس نشانه‌شناسی

ب) مشاهده

بررسی هر آنچه در محل موجود است، به فهم علت کنش اجتماعی و رفتار کنشگران و فهم محیط کمک می‌کند (لیندف و تیلور، ۱۳۹۲: ۲۳۵). مشاهده، اطلاعات را بدون واسطه در اختیار محقق قرار می‌دهد (سرمد، ۱۳۷۷: ۱۵۳) و منبعی مطمئن برای به دست آوردن داده‌هاست. در مرحله اول، فضای نشانگاه، انگشترهای موجود، رفتار گونه‌های مختلف کنشگران، سنگ‌ها و... و در مرحله بعد، تصاویر، فیلم‌ها و اسناد مرتبط با موضوع، مشاهده و بازبینی دقیق شد تا معنای عمقی و پنهان انگشتر و نیز کارکردهای ضمنی آن کشف شود.

ج) مشارکت

اطلاعات به دست آمده از طریق مشاهده مشارکتی عمق، کیفیت، و گستره‌ای بسیار متنوع دارد و موفقیت در به دست آوردن آن بستگی به این دارد که پژوهشگر بتواند از طریق زیستن با آن پدیده و پس از آن توصیف و تفسیر معنای آن، تجربه را به صورتی قابل استفاده برای مخاطبان، به آنها انتقال دهد (لیندف و تیلور، ۱۳۹۲: ۳۷). چون تنها از طریق ارتباط می‌توان به دنیای انسان‌های دیگر وارد شد، عمیقاً به گفتگوی مردم‌نگارانه نیاز است تا بتوان با آزمودنی‌های خود، دنیایی از ذهنیت‌های مشترک تدارک دید. اقدامات انجام‌شده در این پژوهش برای مشارکت و جمع‌آوری اطلاعات شامل این موارد است: حضور در میدان نقش جهان و گفت‌وگو با نگهبانان سرای اسپادانا و فروشندگان و سازندگان انگشتر، خرید انگشتر و صحبت با کنشگران آن در محل، همراهی و صحبت با گردشگران داخلی و خارجی.

د) بررسی اسناد

پیامبر خدا ﷺ فرمود: داناترین مردم کسانی هستند که دانش دیگران را به دانش خود بیفزایند (ابن‌بابویه، ۱۳۹۶: جلد ۴۳۹۵) با بررسی اسناد مربوط به انگشتر، از دانش موجود استفاده کردیم و آن را به یافته‌های به دست آمده در این پژوهش می‌افزاییم. اسناد شامل منابع روایی، کتب تاریخی، اسناد مربوط به نشانگاه، سنگ‌نوشته‌های انگشتر، تبلیغات تجاری، تصاویر و فیلم‌هاست که در آنها به کارکردها و دلالت‌های آشکار و پنهان انگشتر پرداخته شده است. در این بخش، نتایج مربوط به اسناد تاریخی و منابع اسلامی آمده است.

۱. کارکردها و دلالت‌های انگشتر در منابع روایی

در بررسی منابع روایی، چگونگی استفاده معصومین علیهم‌السلام از انگشتر و جنس سنگ و رکاب‌های آن بازنمایی شده است. پیامبر گرامی اسلام (ص)، نخستین کسی بود که از انگشتری به منظور مُهر کردن نامه‌های خود استفاده کرد. ایشان انگشتر را در دست راست خود استفاده می‌کرد که نشانه‌ای از معنادار بودن این پدیده در اسلام است. به صورت کلی در دین اسلام استفاده از انگشتر در انگشت میانی و انگشت شهادت^۱ و در بند اول انگشت نهی شده است (ابن‌بابویه، ۱۳۷۲: ۲۶۸). روایات در مورد جنس انگشتر حاکی از آن است که استفاده از انگشتر نقره برای مردان مستحب، و انگشتر طلا برای

۱. انگشت اشاره، بین انگشت میانی و شست قرار دارد.

آنها حرام است و انگشتر ساخته شده از آهن و برنج (برنز) و فولاد برای مردان و زنان کراهت دارد. امام صادق علیه السلام نیز در روایتی فرمود: «انگشتر حضرت رسول صلی الله علیه و آله از نقره بود، نگین نداشت و بر آن جمله (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) نقش بسته بود» (طبرسی، ۱۳۸۷: ۸۵).

از خوانش متون دینی می توان این گونه برداشت کرد که اسلام سنگ ها را دارای خواص دنیوی و اخروی می داند و تنها به معنای ظاهری و کارکرد آشکار آن توجه ندارد، بلکه از قدیم الایام سنگ درمانی از جمله روش های معالجه روح و جسم بوده است. این مسئله در بسیاری از کتب روایی و تألیفات دانشمندان اسلامی مانند *تحفه عالم شاهی*، *هدایت الائمة*، *فرحت الغری*، *مصباح*، و *تذکره آمده* است.

کارکردهای مادی و دنیوی

بر اساس منابع روایی، انگشتر و سنگ های به کاررفته در آن، دارای کارکردهای مادی و معنوی ارزشمندی است. برای مثال امام رضا (ع) فرموده است: «انگشتر یاقوت پریشانی را زایل می کند» (کلینی، ۱۳۹۴: ۲۱۰) و سنگ یاقوت زرد و زمرد^۱ فقر را دور می کند (طبرسی، ۱۳۸۷: ۸۹). زبرجد^۲ نیز باعث آسانی در کارها می شود (کلینی، ۱۳۹۴: ۲۱۰).

کارکردهای معنوی

از جمله سنگ هایی که کارکردهای معنوی دارد، فیروزه^۳ است که موجب استجاب دعا می شود (حلی، ۱۳۸۷: ۱۱۷) و نیز جزع^۴ یمانی، شیاطین سرکش را دور می سازد (کلینی، ۱۳۷۵: ۴۸۰) و ثواب نماز را هفتاد برابر می کند (ابن بابویه، ۱۳۷۲: ۱۳۲). در روایات آمده است هرکس انگشتر با دُرّ نجف در دست کند و به آن نگاه کند، خداوند برای هر نگاهی که به این نگین می اندازد، ثواب یک زیارت (اعم

۱. زُمُرْد گونه ای بریل و از سنگ های گران بهاست. واژه زمرد عربی شده «اسماراگدوس» یونانی است که خود گویا از واژه ای سانسکریت به معنای سبز گرفته شده. نام اصلی فارسی آن دوال یا دو بال است.
۲. زَبَرَجْد نوع شفاف و تراش خورده الیون، به رنگ سبز زیتونی است و نوعی جواهر محسوب می شود که از عهد باستان، اهالی خاورمیانه و خاور نزدیک آن را شناخته اند.
۳. فیروزه یک کانی کمیاب و ارزشمند به رنگ های طیف فیروزه ای (آبی روشن تا سبز) است.
۴. «جَزَع» مهرمانی، سنگی است سیاه و سفید دارای خال های سفید و زرد و سرخ و سیاه که در معدن عقیق یافت می شود (فرهنگ عمید).

از حج یا غیره) در نامه عمل او می‌نویسد که ثواب آن برابر با ثواب عمل پیامبران و صالحان است (طوسی، ۱۳۹۰: ۱۳۴).

یکی از دلایلی که استفاده از انگشتر عقیق^۱ را نماد و نشانه تشیع می‌دانند، این است که بنا بر سخن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله عقیق، نخستین کوهی است که به یگانگی خداوند و رسالت پیامبر و امامت علی بن ابی طالب اقرار کرد؛ و بر اصل اساسی تشیع دلالت دارد که اقرار به وحدانیت خداوند است (کلینی، ۱۳۷۵: ۲۰۰).

نقش نگین انگشتر پیامبران و امامان در روایات

در طول تاریخ، پیامبران و امامان از انگشتر به عنوان ابزاری در راستای اهداف تبلیغی و تربیتی خود بهره می‌برده‌اند؛ به این صورت که با نگاشتن نقوش و مطالبی بر نگین انگشترهای خود، درصدد انتقال پیامی بوده‌اند و این پیام‌ها برای شیعیان، دارای معنا و مفهوم و اهمیتی ویژه بوده است. پیامبر اسلام در جهت گسترش و تعمیق توحید و نبوت، عبارت «لا اله الا الله، محمد رسول الله، علی ولی الله» را بر نگین انگشتر خویش حک کرده بود. آورده‌اند که بر نگین انگشتر حضرت آدم علیه السلام نیز جمله «لا اله الا الله مُحَمَّد رسول الله» بود که از بهشت همراه خود آورده بود (حرعاملی، ۱۳۸۷، ۴۰۵) و حضرت نوح علیه السلام جمله «لا اله الا الله اَلْف مَرَّةٍ يَا رَبِّ اَصْلِحْنِي»^۲ را بر انگشتر خویش حک کرده بود (همان). نقش نگین امام حسن علیه السلام «العزّة لله»، و امام حسین علیه السلام و امام زین العابدین علیه السلام «ان الله بالغ امره» بود (همان: ۵۴). نقش نگین امام علی بن الحسین علیه السلام «الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ» و امام باقر علیه السلام «العزّة لله» بود (کلینی ۱۳۷۵: ۴۷۳). به صورت کلی نقش نگین انگشتر اولیاء الله نشانه‌ای از توحید، نبوت و مفاهیم والای اعتقادی و اخلاقی بوده است.

۲. منابع تاریخی

انگشتر برای اولین بار، از تغییر و تکامل در مُهر، در مصر باستان پدید آمد. مهر انگشتری‌ها از دیرباز در منطقه ایران، بین‌النهرین، عیلام، مصر، اروپا و تمدن‌های خاور دور استفاده می‌شده است

۱. عقیق یا آگات گونه‌ای سنگ گران بهاست. عقیق یمن از گران بهاترین عقیق‌هاست که یکی از راه‌های شناخت آن، تراش‌دار بودن عقیق است.

۲. هزار بار لا اله الا الله یارب اصلحنی (پروردگارا کار مرا سامان بخش).

(مجتهدزاده، ۱۳۹۱: ۴) و از آن معنای خاصی را اراده می‌کرده‌اند. داستان‌هایی در مورد انگشتر حضرت سلیمان و نیروی جادویی آن که می‌توانست او را ظهر هرروز به جایی در آسمان ببرد، وجود دارد. مرد ایرانی انگشتری با نگین فیروزه و یک انگشتری ساده‌تر از عقیق با خود دارد که بر روی آن چیزهایی به خط تصویری کنده‌اند (پولاک، ۱۳۶۰: ۱۱۳). تصویر زیر متعلق به انگشتر اشکانیان است که امروزه در موزه کیلو لند ایالات متحده آمریکا نگهداری می‌شود و نماد فرهنگ، هنر و تمدن ایرانیان در زمان اشکانیان است.

مهر انگشتر سلاطین متأخر صفوی با عنوان «مهر کوچک انگشتر» شناخته شده و مخصوص مهر کردن احکامی بود که پادشاه صادر می‌کرد. تمامی شاهان اشکانی انگشتر شاهی با تصویر چهره خود به دست داشته‌اند و آن را نمادی از مشروعیت حکومت خویش می‌دانسته‌اند.

گزارش توصیفی

در این بخش به اختصار پدیده انگشتر و کنش‌های پیرامون آن گزارش می‌شود.

الف) اصفهان

یکی از مهم‌ترین شهرهای ایران از لحاظ مرکزیت، وسعت، جمعیت، اقتصاد و فرهنگ، شهر اصفهان

است که لقب «نصف جهان^۱» را دارد. ناصر خسرو در توصیف آن گفته است: «شهری است بر هامون نهاده؛ آب و هوایی خوش دارد ... در شهر جوی‌های آب روان و بناهای نیکو و مرتفع و در میان شهر مسجد آدینه بزرگ نیکو و باروی شهر را گفتند سه فرسنگ و نیم است» (سیاقي، بی تا: ۱۶۷).

بیش از ۲۲ هزار جاذبه تاریخی و فرهنگی در اصفهان وجود دارد که مهم‌ترین آنها میدان نقش جهان است (خبرگزاری ایرنا) و به دلیل این خصوصیات، بستری مناسب برای کشف نمادها و نشانه‌های فرهنگی است.

ب) میدان نقش جهان

میدان نقش جهان که از میدان‌های زیبا و تاریخی ایران است، برای بررسی انگشتر انتخاب گردیده است؛ میدانی مستطیل شکل به درازای ۵۰۷ متر و پهناي ۱۵۸ متر در مرکز شهر اصفهان که به فرمان شاه‌عباس صفوی ساخته شده است. در چهار طرف میدان، مسجد جامع عباسی (ضلع جنوبی)، مسجد شیخ لطف‌الله (ضلع شرقی)، عمارت عالی قاپو (ضلع غربی) و سردر قیصریه (ضلع شمالی) ساخته شده است. دو یست حجره در دو طبقه پیرامون میدان هست که اکثراً برای فروش صنایع دستی‌اند. در ساعاتی از شبانه‌روز، کالسکه‌هایی که به وسیله اسب کشیده می‌شوند، مسافران را جابه‌جا می‌کنند و صدای پای اسب‌ها و زنگ کالسکه‌ها به گوش می‌رسد و فضای عصر صفویه را تداعی می‌کند.

۱. وجود بیش از شش هزار اثر تاریخی با قدمت صدها و هزاران سال در کنار مناطق بکر طبیعی می‌تواند دلیل مناسبی برای اعطای این عنوان از دید جهانیان به این خطه از سرزمین ایران باشد.

شاه عباس در سال ۱۰۱۴، بازار، دور میدان، کاروان‌سرای بزرگ آنجا، بنای قیصریه و حمام شاهی را برای سادات مدینه و به خصوص برای هزینه ازدواج دختران و پسران سید این شهر وقف کرده است (شاملو و سادات ناصری، ۱۳۷۵: ۱۹۰). دورتادور میدان، جوی آب کشیده شده که در قدیم به صورت نهری بوده و از آجر و آهک سیاه ساخته شده و فاصله آن تا اتاق‌های اطراف میدان، فضایی به عرض بیست پا بوده است (شاردن، ۱۳۷۹: ۴۷). در میان فضای سبز، نیمکت‌های چوبی با پایه‌های سیمانی برای استراحت افراد تعبیه شده است. درخت‌های موجود در میدان را زودبزه‌زود حرس و کوتاه می‌کنند و اصلاً درخت‌های قدبلند نمی‌کارند تا درختان، جلوی بناهای تاریخی را نگیرند. وسط میدان، حوض بزرگی است که سوژه عکاسی گردشگران است. فضای اطراف آن به وسیله دیوار سنگی کوتاه قدیمی جدا می‌شود و همیشه گروه‌های کوچک روی آن می‌نشینند. در میدان و به‌طور کلی در شهر اصفهان، کمتر دیده می‌شود که زباله‌ای بر روی زمین افتاده باشد؛ زیرا اصفهان از ۱۰۱ سال گذشته بلدیه داشته و مردم آن از فرهنگ شهرنشینی برخوردارند (خبرگزاری ایمن، ۱۳۹۲/۴/۱۴).

در بازارها از انواع میوه و وسایل تزئینی و صنایع دستی تا کفش و لباس و ادویه‌جات و وسایل منزل وجود دارد و بازارها همیشه شلوغ و پررفت‌وآمد است.

مغازه‌ها از نه صبح باز می‌شود و حدود ساعت ده، صدای چکش قلم‌زن‌ها، باز شدن قفل‌های مغازه‌ها و سلام و احوالپرسی مغازه‌داران به گوش می‌رسد. ساعت یازده، بازار مملو از جمعیت می‌شود. شب‌ها فضای متفاوتی دارد و بازار تقریباً همیشه پر از جمعیت است.

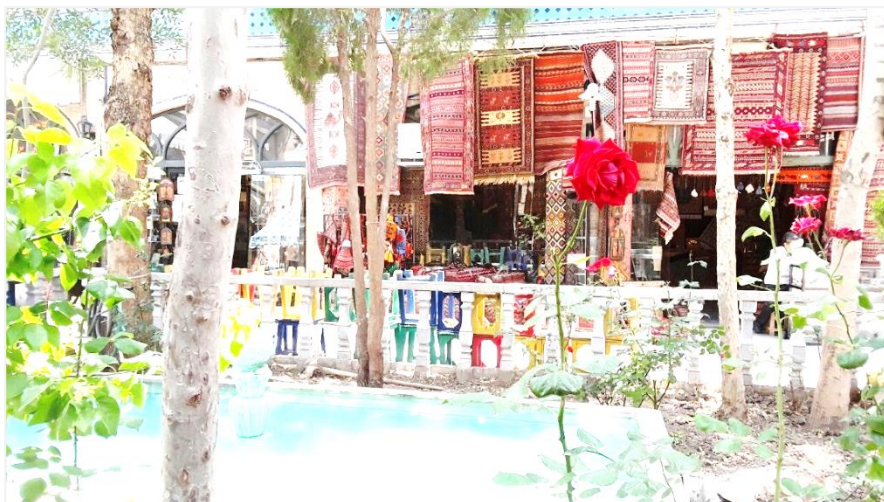

ج) سرای اسپادانا

سرای هنرمندان اسپادانا پشت مسجد شیخ لطف‌الله و در ضلع شرقی میدان واقع شده که در قدیم، به آن، کاروان‌سرای زغالی‌ها می‌گفتند. دو طرف آن، انواع مغازه‌های فروش صنایع دستی و زیورآلات، مصنوعات دستی چرم، نقره، انگشتر، کافی‌شاپ، شربت‌سرا، رستوران سنتی و عکاس‌خانه به سبک قدیمی وجود دارد. تنوع زیورآلات از لحاظ طرح و رنگ و نقش، حیرت‌آور است. در این مکان، کافی‌شاپ و قهوه‌فروشی نیز هست که اکثر گردشگران خارجی برای خرید کردن و صرف قهوه به آنجا می‌روند. داخل سرا حوض فیروزه‌ای با آب‌نمای سنگی واقع شده و باغچه‌ای دورتادور حوض با درخت‌های باریک و بلند و بوته‌های گل رز قرار دارد و دورتادور حصارهای سنگی و چهار حوض کوچک است که در قدیم، آبخوری بوده است.

پس از گذشتن از مغازه انگشترفروشی و عکاس خانه، به بخش پشتی سرا می‌رسیم که یک باغچه کوچک در کنار حوض سنگی و فروشگاه پارچه‌های قلمکار و گلیم‌های رنگارنگ و شربت‌سرای روزگار قرار دارد و مورد علاقه گردشگران است و از صبح زود برای صرف نوشیدنی به اینجا می‌آیند. چند مغازه نیز فقط مخصوص فروش سنگ‌های گوناگون است. در این بخش، راه‌پله‌هایی هست که به طبقه دوم و سفره‌خانه سنتی منتهی می‌شود.

حدود چهل باب مغازه فروش صنایع دستی در اینجا هست. کافی‌شاپ‌ها تعداد زیادی صندلی برای مشتریان‌شان می‌گذارند. صبح زود که مغازه‌داران جلوی مغازه‌هایشان را آب‌وجارو می‌کنند، بوی کاه‌گل

و عطر گل‌های باغچه، فضا را پر می‌کند و صدای چهچه یک قناری به همراه صدای گفت‌وگوی مردم و راهنمای گردشگران به گوش می‌رسد. توصیف میدان نقش جهان و نیز سرای هنرمندان اسپادانا موجب ایجاد ذهنیت در مورد فضای نشانگاه می‌شود و بررسی نشانه‌های مرتبط با انگشتر و فرهنگ مرتبط با آن را در این فضا میسر می‌سازد.

د) توصیف انگشترها

در میدان نقش جهان نمادهای فرهنگی گوناگونی به چشم می‌خورد؛ مثل دویست حجره خالی که به حروف ابجد، کلمه «علق» را بیان می‌کند و نماد مسلمانی و باور ایرانیان به کتاب خدا و معجزه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. تمامی جنبه‌های زندگی انسان، اعم از اقتصاد، فرهنگ، دین و سیاست، در میدان نقش جهان نمایان است. انگشتر نیز یکی از نمادهاست و نشانه‌ای از فرهنگ و تمدن ایرانیان و دارای معنا و مفهوم و کارکردهای آشکار و پنهان است.

انگشترها از قسمت‌های مختلفی تشکیل شده‌اند. انگشترهای سنگ‌دار از رکاب و نگین تشکیل می‌شوند. رکاب‌ها انواع مختلفی دارند. برخی از آنها ظریف هستند و مناسب انگشترهای زنانه، و برخی دیگر مخصوص انگشترهای مردانه‌اند. بیشتر آنها با نقره عیار ۹۲۵ ساخته می‌شوند. طرح رکاب‌ها گوناگون است: برخی قاب را به صورت عرضی و عمود بر سر انگشتان به صورت + قرار می‌دهند که از زمان صفویه رایج شد و به آن طرح صفویه می‌گویند و نمادی از دوران صفویه است. انواع دیگر طرح رکاب‌ها عبارت‌اند از: پولکی، حلقه، مارکازیت، قلم‌زنی، سیاه‌قلم، چنگی، آینه‌کاری،

پروانه‌ای، نگین‌دار، شیرازی، شکوفه، چنگ‌دار، پاردکی، فیلی، زیرخاکی، شیاری و... در طرح آینه‌ای، دور قاب نگین را مثلث‌های ریزی می‌تراشند که شبیه آینه‌کاری می‌شود. برخی انگشترها، دور قابشان گوارسه^۱ های ظریف دارند. رکاب‌ها به صورت کلی، ماشینی یا دست‌ساز هستند. البته بر روی انواع ماشینی رکاب نیز باید کارهایی مثل اره‌کاری، پرداخت، آینه‌کاری و آب‌کاری انجام شود. رکاب‌های دست‌ساز گران‌ترند و برای سنگ‌های ارزشمندتر به کار می‌روند. بعضی انگشترها را از مس می‌سازند که بیشتر مورد توجه تپ‌های هنری و دختران است. از دیدگاه علم نشانه‌شناسی، فرم و معنا بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند و معانی گوناگون انگشترها در شکل ظاهری آنها متجلی گشته است. در جدول زیر انواع دسته‌بندی انگشتر، به لحاظ مختلف، درج شده است:

ردیف	مبنای دسته‌بندی انگشتر	گونه‌ها
۱	شکل تراش	دایره، بیضی، مربع، مستطیل، دامله، الماس، شمشه.
۲	تعداد و تنوع سنگ	تک‌سنگ، چندسنگی، سنگ و شیشه، سنگ‌های متفاوت
۳	رنگ سنگ	سرخ، زرد، پرتغالی، کبود، فیروزه‌ای، سوسنی، سبز، کبدی، طلایی، سیاه، آبی، یاسی، خاکستری
۴	جنس سنگ	عقیق، فیروزه، حدید، شجر، زبرجد، دژنجف، یاقوت، آماتیست، توپاز، اپال، شیشه
۵	کیفیت سنگ	کلکسیون، اعلا، خوب، معمولی
۶	طرح سنگ	با سنگ‌نوشته، بدون سنگ‌نوشته، ساده، طرح‌دار، شجر ^۲

عقیق پرتفردارترین سنگ است که دارای رنگ‌های مختلفی از قبیل سرخ، زرد، پرتغالی، کبود، سبز، سوسنی، آبی و مشکی است. تنوع بسیار زیاد انگشترها نشانه‌ای از توجه سازندگان و طراحان برای جذب همه مشتریان با سلیق گوناگون است.

۱. گوارسه به تراش‌های ریز دایره‌ای در اطراف قاب نگین انگشتر می‌گویند.

۲. شجر به کانی گفته می‌شود که در داخل آن نقش‌هایی شبیه به گیاهان، درختان، انسان و ... دیده می‌شود.

سنگ‌نوشته‌ها نیز نمادی از باورها و علاقه و سلیقه افراد است. بر سنگ‌ها مطالب گوناگونی می‌نویسند که برخی از آنها سفارشی و به درخواست مشتریان است.

برای حک کردن مطالب بر سنگ‌ها از دو روش استفاده می‌شود که در هر روش، دیدگاه سازنده انگشتر به بُعد فرهنگی و معنا و مفهوم اسطوره‌ای آن، به‌گونه‌ای متفاوت بروز و ظهور می‌کند:

(۱) حکاکای دستی: ابتدا سنگ‌های بزرگ را خرد، و بخش‌های مناسب آن را انتخاب می‌کنند و بر روی یک صفحه بزرگ گردان ساب می‌دهند تا به اندازه دلخواه درآید. سپس سنگ را در کوره و در زیر خاکستر حرارت داده، با ابزارهای مخصوص حکاکای می‌کنند. بعضی از سنگ‌ها را حاشیه می‌زنند و برای سوار کردن بر روی رکاب (مخراج‌کاری) می‌فرستند. حکاکای را با دستگاه لیزر نیز می‌شود انجام داد که دقت و سرعت کار را بالا می‌برد. در این روش، سازنده، انگشتر را پدیده‌ای ارزشمند می‌داند و سعی دارد نهایت هنر خود را در ساخت آن به کار گیرد.

۲) حکاکی شیمیایی: با ماده‌ای مثل اسید (فرد سازنده به آن دارو می‌گفت) مطلب را بر سنگ می‌نویسند و نقش مورد نظر بر سنگ باقی می‌ماند. این روش برای انگشترهای معمولی و سنگ‌های ارزان قیمت استفاده می‌شود و هنر سازنده در آن نقش چندانی ندارد.

در این تصویر سوره توحید با اسید بر سنگ عقیق حک شده است. سنگ‌های عقیق که بر روی آنها حکاکی انجام می‌شود، در رنگ‌های گوناگون هستند، ولی معمولاً بر سنگ‌هایی مثل فیروزه و زیرجد چیزی نمی‌نویسند و بیشتر ساده یا طرح‌دار یا تراش خورده هستند. مطالب سنگ‌نوشته‌های سنگ‌ها در اسپادانا عمدتاً توحید، آیت الکرسی، الله، صلوات، وان یکاد، ان الله علی کل شیء قدیر، ومن یتوکل علی الله فهو حسبه، یا حی یا قیوم، پنج‌تن، یا ابا عبدالله، یا ضامن آهو، محمد نبی‌الله، بسم‌الله، السلام علی‌الحسین، یا امام حسن مجتبی، لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار، یا علی مدد، یا زهرا، یا زینب، یا رقیه است. این عبارات‌ها نشانه‌ای از باورهای افراد و نمادی از فرهنگ اسلامی و شیعی است.

ه) توصیف و گونه‌شناسی کنشگران انگشتر

انسان‌ها سهم مهمی در تولید معنا دارند. به همین دلیل برای درک معنای تولیدشده توسط کنشگران انگشتر، آنها به این صورت گونه‌شناسی شده‌اند:

- ۱) سن کنشگران: کنشگران بین ۱۵ تا ۷۸ سال هستند. افراد بین پانزده تا بیست سال، به ویژه مردان، اطلاعات کمتری درباره انگشتر داشتند. مردان پنجاه سال به بالا، بیشتر به انگشتر عقیق علاقه دارند. خانم‌های بیست تا سی ساله انگشتر را نشانه ازدواج می‌دانند. نوجوانان پسر نیز تا زیر شانزده سال به انگشتر علاقه ندارند، ولی دختران بالاتر از هشت ساله، به انگشتر علاقه‌مندند.

- ۲) **تحصیلات کنشگران:** تحصیلات افراد، از بی‌سوادی تا مدرک دکترا متغیر است. اکثریت دارای دیپلم و مدرک کارشناسی هستند. افراد با تحصیلات بالاتر، اطلاعاتشان در مورد انواع انگشترها و کاربرد آنها بیشتر است.
- ۳) **جنسیت کنشگران:** فروشنندگان همگی مرد هستند؛ ولی سازندگان، هم مرد هستند و هم زن. خریداران زن و مرد نیز دارای بسامد نسبتاً یکسانی هستند. زنان نسبت به مردان، تمایل بیشتری به مصاحبه کردن دارند و بیشتر در مورد انگشتر اطلاعات دارند.
- ۴) **ملیت کنشگران:** حاضران در نشانگاه، شامل اصفهانی‌ها، اهالی شهرهای دیگر ایران و گردشگران خارجی هستند. بیشترین توجه به انگشتر را گردشگران خارجی دارند.
- ۵) **خاستگاه کنشگران:** خریداران و بازدیدکنندگان تقریباً از همه اقشار هستند، ولی فروشنندگان و سازندگان بیشتر اهل اصفهان و میان‌سال هستند.

تحلیل و بررسی

پدیده انگشتر و هر پدیده دارای معنی را از دو منظر، یعنی از منظر کنشگر و محقق، می‌توان بررسی و معناکاوی کرد.

الف) بررسی پدیده از منظر کنشگران

هر نوع نشانه‌شناسی، دارای نسبتی سه‌گانه شامل دال یا نماد، مدلول، و تفسیرکننده آن است. از منظر نشانه‌شناختی می‌توان «انگشتر» را دال در نظر گرفت که مصادیق مختلفی دارد؛ اما انگشترپوشی دارای مدلول‌های مختلفی است که هر یک از استفاده‌کنندگان در ذهن دارند. این مدلول‌های ذهنی دارای معانی عمیق‌تری است که در برخی موارد، خود کنشگران نیز به آن آگاه نیستند. محقق می‌تواند به‌عنوان مفسر و ناظر بیرونی، آن معانی را کشف، و درباره آن خودآگاهی ایجاد کند.

با تحلیل مضمون مصاحبه‌های انجام‌شده با کنشگران، چگونگی انعکاس این پدیده در ذهن آنها نمایان می‌شود. آنها با انواع انگشتر، مثل انگشترهای طلا و نقره و سنگ عقیق و فیروزه و دُر نجف، و خواص و کاربردهای آنها آشنایی داشتند؛ ولی عقیق را فقط با رنگ قرمز می‌شناختند و از رنگ‌های سبز و زرد و آبی و مشکی آن اطلاعی نداشتند. خانم‌ها و اقشار مذهبی بیش از سایرین با انواع انگشتر آشنا بودند. کنشگران بر این باور بودند که انگشتر از ابتدای تاریخ وجود داشته، ولی تغییراتی در آن به وجود آمده است؛ البته از جزئیات نحوه ساخت آن اطلاع چندانی نداشتند. اکثر آنها از انگشتر در هر دو دست استفاده می‌کردند و اصلی‌ترین هدفشان جنبه زینتی انگشتر بود. اقشار مذهبی برای انگشتر

کاربرد معنوی مثل ثواب بیشتر نماز و آرامش بخشی و حفاظت از بلا نیز قائل بودند. کنشگران، انگشتر را نماد تشیع، نماد عضویت در گروه خاص، و یا نماد ازدواج و نشانه‌ای از فرهنگ می‌دانستند و معتقد بودند می‌توان تدین، سلیقه و سطح اجتماعی را از طریق انگشتر درک کرد. نیمی از کنشگران سنگ‌نوشته‌های انگشتر را دارای خاصیت ماورایی می‌دانستند و این اثر را به کل انگشتر سرایت می‌دادند. آنها بر این باور بودند که گردشگران چون درکی از سنگ‌ها و خاصیت آنها ندارند، از انگشترهای ساده و بدون سنگ و ظریف بیشتر استقبال می‌کنند. مصاحبه‌شوندگان همگی بر استفاده معصومین از انگشتر، مخصوصاً با نگین عقیق و توصیه آن به همه مردم، اذعان داشتند.

ب) بررسی پدیده از منظر پژوهشگر

نمادها به‌عنوان جزئی از فرهنگ، اشاره، مضمون یا رفتاری هستند که در روابط اجتماعی، به کار می‌روند تا با آن، چیز دیگر را القا یا تداعی کنند. به‌صورت کلی، نماد چیزی است که به تفسیر نیاز دارد و از این طریق مفهومی را به مخاطبان نشان می‌دهد و طبق نظر پیرس این کار از طریق ابداکسیون^۱ انجام می‌شود که نوعی نحوه استدلال است (رضوی‌فر، غفاری، ۱۳۹۰: ۱۵). برای درک معنای انگشتر، آن را در ارتباط با مفاهیم دیگر بررسی کردیم و بر اساس تحلیل مضمون داده‌های مصاحبه‌ها، جهت رعایت اختصار، بدون درج مستندات، به نتایج زیر اشاره می‌شود:

۱) **استفاده از انگشتر به‌عنوان مهر:** در قدیم افراد بانفوذ و پادشاهان، از انگشتر به‌عنوان مهر برای تأیید فرمان‌های خود استفاده می‌کردند. استفاده از انگشتر، سنتی است که رسول خدا ﷺ نیز به آن اهمیت می‌داد. وقتی رسول خدا ﷺ شریعت خویش را به مردم ابلاغ کرد، به پادشاهان و امپراتوران بزرگ عصر خود نامه‌هایی نگاشت و برای رسمی ساختن نامه‌ها دستور داد نامش را بر انگشتری بنویسند و نامه‌ها را مهر زنند. مراجع تقلید نیز در پاسخ به نامه‌های شیعیان، نوشته خود را مهر می‌زدند و در حفظ مهر می‌کوشیدند. این کارکرد از قدیمی‌ترین کارکردهای انگشتر، و نشان‌دهنده اهمیت نقش اجتماعی و سیاسی آن از قدیم‌الایام است.

۲) **نماد و نشانه ازدواج:** یکی از فراگیرترین کاربردهای انگشتر در سرتاسر دنیا، نشانه ازدواج بودن آن است. تا اواسط قرن نوزدهم انگشتر، نشانه‌ای بود که بیان می‌کرد آن زنان جزئی از دارایی‌های همسرشان هستند. در جنگ جهانی دوم که مردان از همسرانشان دور شدند، از حلقه برای یادآوری

1. Ebduction.

تأهلشان استفاده کردند. در اکثر جوامع و فرهنگ‌ها پس از گذشت قرون و اعصار، همچنان از انگشتر به عنوان نشانه ازدواج استفاده می‌شود. دلیل آن، شکل دایره‌ای و نمادین آن است. در علم نمادشناسی، ۱ دایره نشان‌دهنده حرکتی بدون آغاز و پایان و بدون مبدأ و مقصد است و از آن به زمان تعبیر می‌شود. دایره نشان یکپارچگی و نشان وحدت است و ابدیت را القا می‌کند. در فرهنگ‌های گوناگون، ازدواج را پیمانی همیشگی و ابدی می‌دانند که موجب وحدت و یکی شدن زن و مرد می‌شود.

(۳) **کلکسیون انگشتر:** یکی دیگر از کارکردهای انگشتر، جمع‌آوری مجموعه انگشتر است. پس از بازدید پژوهشگر از یک مجموعه شخصی با حدود ۹۸ انگشتر مختلف، دریافتیم که این پدیده در ذهن یک مجموعه دار چگونه بازنمایی می‌شود. آنها مجموعه را در قسمت مرکزی خانه خود به دلیل سرگرمی و علاقه شدید به انگشترها به نمایش می‌گذارند. مجموعه دارها انگشترهای زیادی دارند، ولی باز هم دوست دارند از گونه‌های دیگر آن بخرند و در مجموعه خود بگذارند. این علاقه آنها به خرید انگشتر، نشانه‌ای از نیاز روحی آنها به خرید، نگهداری و نمایش دادن انگشترهایشان است.

(۴) **کارکردهای پزشکی:** از علل استفاده مردم از انگشتر نقره، این است که نقره به کاررفته در آن، برای بدن زنان و مردان، و طلا برای زنان مفید است و این مطالب در روایات مسلمانان نیز آمده است. برخی فروشندگان انگشتر نیز عقیق زرد را برای کبد و صفرا، و سنگ‌های سرخ را برای قلب و خون مفید می‌دانستند؛ ولی منبع موثقی برای این ادعا بیان نکردند.

(۵) **انگشتر به عنوان هدیه:** انگشتر به دلیل زیبایی و جذابیت، هدیه خوبی برای مناسبت‌های مختلف، به عنوان سوغات سفر و یادگاری برای همه اقشار و گروه‌های سنی است و نمادی از علاقه، توجه و محبت است.

(۶) **میراث خانوادگی:** خانواده‌های قدیمی ایرانی، اشیای ارزشمندی همچون انگشتر را به عنوان ارث و نشانه‌ای از تعلق به خاندان‌های اصیل به کار می‌برند و برخی افراد از آن برای فخرفروشی و مباحثات به خاندان خود استفاده می‌کنند. هر شخصی انگشتری را که از نیاکان خود به ارث برده، به فرزند خود به میراث می‌دهد و این چرخه همچنان ادامه دارد.

(۷) **انگشترهای گران قیمت به عنوان سرمایه برای آینده:** در خانواده‌های اصفهانی رسم بر این است که زنان زیورآلات و انگشترهای ارزشمندی همچون طلا و نقره را در منزل نگهداری می‌کنند تا در

صورت نیاز خانواده تبدیل به پول نقد، و از آنها استفاده کنند که نشان دهنده کارکرد مهم اقتصادی این پدیده به عنوان سرمایه آینده است.

۸) **کارکردهای مذهبی:** انگشترها از دیرباز دارای معنا و کاربردهایی در اسلام و تشیع بوده اند؛ از جمله اینکه استفاده از سنگ‌ها برای محافظت در برابر بلاها، افزایش ثواب نماز و افزایش رزق و روزی، و مصنوعیت از چشم‌زخم مفید است. سنگ‌های آبی‌رنگ مثل فیروزه، آرامش‌بخش و دورکننده بدی‌ها هستند. انگشتر عقیق باعث ثواب بیشتر عبادات و اعمال انسان می‌شود و نیز برای تقویت حافظه، دور کردن اجنه و رفع بلاها کاربرد دارد. و انرژی‌های منفی را به خود جذب میکند و باعث میشود آن انرژی‌ها به صاحب انگشتر نرسد.

۹) **هویت‌یابی:** یکی از نیازهای اساسی انسان‌ها خویش‌نمایی و هویت است. احساس وابستگی به گروه یا قشر خاص، باعث خویش‌نمایی فرد می‌شود و جهت تأمین این نیاز می‌توان از نمادها برای نشان دادن عضویت فرد در گروه‌های خاص استفاده کرد. لذا انگشتر تنها یک شیء نیست، بلکه نشان‌دهنده ارتباط انسان و جامعه است. استفاده از نوع خاصی از انگشتر، نماد تعلق گروهی است و افراد استفاده‌کننده را در یک محور منسجم می‌کند و نماد آن محور، انگشتر است؛ به عنوان نمونه، گروه شیعیان به جای حلقه، از انگشتر عقیق استفاده می‌کنند.

۱۰) **انگشتر نماد دین، فرهنگ و هنر:** پدیده انگشتر با مفاهیم فرهنگ، مذهب و هنر، هم‌نشین است. انگشتر عقیق بر مذهب تشیع دلالت مستقیم دارد.^۱ در تلویزیون ایران موقع اذان، کلیپ‌هایی با موضوع ساخت انگشتر و حکاکی روی سنگ‌ها به نمایش درمی‌آید و صدای اذان هم‌زمان با تصاویر انگشتر پخش می‌شود که بیانگر نقش اسطوره‌ای انگشتر در فرهنگ مذهبی است. فرهنگ و مذهب نیز بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند و بنا بر نظریه‌های اسلامی، مذهب بر فرهنگ استیلا دارد. مذهب و هنر هم باهم مرتبط هستند؛ زیرا حس دینی و زیبایی‌پسندی، دو تمایل عالی روح انسان هستند. حس دینی یا قدسی، برترین حس معنوی روح انسان است و حس زیبایی‌پسندی که سرچشمه درونی هنر است، در پرتو تعالیم دینی به بالندگی می‌رسد.

۱۱) **انگشتر، پدیده‌ای متغیر، اما ماندگار:** انگشتر در تمام قرون و اعصار در حیات بشر حضور داشته، اما دستخوش تغییراتی گشته است. از آنجاکه بنیان فرهنگ را باورها تشکیل می‌دهند و تغییر در باورها، باعث دگرگونی در لایه رویی (نمادها) می‌شود، دگرگونی باورها به تغییر در پدیده انگشتر منجر شده

۱. ر.ک: بخش بررسی انگشتر در منابع روایی.

است (حسینی، ۱۳۹۵: ۵۹). کنشگران درباره رفتار خود در مورد انگشتر مختارند، ولی ساختارهای موجود، بر چگونگی کنش آنها تأثیرگذار است و در آن نفوذ می‌کند و این عامل نیز باعث دگرگونی در این پدیده شده است.

۱۲) **کنش‌کارکردهای انگشتر:** در حین بررسی پدیده، به کنش‌کارکردهایی^۱ در مورد انگشتر نیز دست یافتیم که نوعی دلالت ناهنجار برای این پدیده محسوب می‌شود. برخی فروشندگان انگشتر با هدف سودآوری، روش‌هایی برای جذب مشتری به کار می‌برند، مثل افزودن مفاهیم جدید به حوزه‌های معنایی انگشتر که در حقیقت نوعی پروپاگاندا (تلاش برای اغوای مشتری از راه زیبا و مفید جلوه دادن کالا) است، مانند انگشتر «موکل‌دار» که بیشتر دعانویسان و رمالان با آن آشنایی دارند. این انگشترها بسیار نادر و کمیاب است و دایره متحدالمركزی به شکل چشم در آن وجود دارد. این ظاهر عجیب سنگ باعث شده که فروشنده آن ادعا کند موکلی از اجنه را در آن اسیر کرده که وی با استفاده از نیروی ماورایی خود، به صاحب انگشتر برای افزایش مهر و محبت و تسخیر قلوب و عقداللسان و عزیز شدن، کارگشایی و افزایش رزق و عزت کمک می‌کند. می‌گویند شرایط نگهداری خاصی دارد و اگر موکل آن از نوع شیطانی باشد، می‌تواند به فرد آسیب برساند. نمونه دیگر، انگشتر «معمما» است که نام غلط‌اندازی دارد؛ ولی در اصل به انگشترهایی می‌گویند که از چند حلقه نازک تودرتو تشکیل شده و یک جورچین است که با تمرکز باید اول حلقه‌ها را داخل هم جفت کرد تا انگشتر تشکیل شود. جالب است بدانید انگشتر می‌تواند کاربردی دوگانه و متضاد داشته باشد؛ به این صورت که می‌تواند موجب ذکر یا غفلت شود. اسلام از نمادهایی چون انگشتر، به‌عنوان ابزاری فرهنگی و در راستای بندگی خدا بهره می‌برد؛ ولی امروزه تهاجم فرهنگی دشمنان شریعت به روش‌های مختلف، جامعه را در معرض انحراف قرار داده و نوع زیور و پوشش مسلمانان را دگرگون ساخته است. رواج انگشتر ماه تولد نیز از این قبیل است.

---

1. Dysfunction.

سنگ های مخصوص ماه تولد

سنگ های مناسب و آرامش بخش

نام ماه	سنگ های مناسب و آرامش بخش
فروردین	یاقوت قرمز - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی - یاقوت کبود - یاقوت سبز - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
اردیبهشت	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
خرداد	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
تیر	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
مرداد	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
شهریور	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
مهر	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
آبان	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
آذر	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
دی	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
بهمن	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی
اسفند	سنگ آبی - یاقوت آبی - یاقوت سبز - یاقوت سفید - یاقوت بنفشه - یاقوت صورتی - یاقوت نارنجی - یاقوت زرد - یاقوت کبود - یاقوت مشرقی

۱۳) **هاله پوشی**^۱: کنشگران انگشتر در این نشانگاه، برخی چیزها را می‌پوشانند؛ انگشتر خریداری شده را داخل جعبه می‌گذارند تا برای آن قداستی قائل شوند. مغازه‌دارها تابلوی «عکس برداری ممنوع» را زده‌اند و زمانی که مغازه بسته است، و پترین‌ها را با روزنامه می‌پوشانند تا با محدود کردن تماس میان خود و دیگران، حرمتی برای خود فراهم کنند (ریترز، ۱۳۸۲: ۹۳). از قدیم تاکنون افشار مذهبی بر این باور بوده‌اند که انگشترهایی را که دارای خواص معنوی هستند، از هرکسی نباید خرید و سازنده آن باید فرد مقدس و دین‌داری باشد که نشانه‌ای دیگر از بازنمایی انگشتر در فرهنگ دینی مسلمانان است.

۱۴) **شرافت دست راست**: در اسلام توصیه شده که از انگشتر در دست راست استفاده شود. کارکرد آشکار انگشتر در دست راست، نماد تشیع است؛ ولی کارکرد پنهان آن که از طریق نشانه‌شناسی و رسوخ به لایه معنا کشف می‌شود، شرافت و اهمیت بیشتر دست راست در اسلام است. در قرآن کریم، در آیات ۸ و ۹ سوره واقعه، آمده است که نامه اعمال نیکوکاران به دست راست، و بدکاران به دست چپ آنها داده می‌شود. ۲. علت این توصیه اسلام نیز شرافت و برتری دست راست و در نتیجه اثربخشی بیشتر دستورات اسلامی در خصوص فواید انگشتر است.

۱۵) **کاربرد سیاسی**: پیغمبر اسلام و ائمه هدی علیهم‌السلام در انتخاب نقش نگین خود، به شرایط و اوضاع حاکم بر جامعه و مسلمانان توجه می‌کردند. این رفتار آنان نوعی واکنش و نشانه‌ای از پاسخ به شرایط اجتماعی و سیاسی جامعه بود که گاهی به شکل تأیید و زمانی در قالب اعتراض بود. برخی از امامان به سبب تغییر اوضاع سیاسی یا اجتماعی، نقش نگین خود را تعویض، و از این طریق نوعی ارتباط غیرکلامی برقرار می‌کردند. علی بن ابی طالب علیه‌السلام در دوران غصب خلافت و پس از آن، نگین‌هایی با نوشته‌های متفاوت داشت. امامان علیهم‌السلام در گفتارهای خویش نقش نگین پدران خود را به اطلاع شیعیان می‌رساندند و در ایام خاصی مثل جمعه و اعیاد دیگر، انگشتر پدرشان را به دست می‌کردند. حضرت سجاد علیه‌السلام به خاتم پدرش تاختم می‌فرمود. امام حسین علیه‌السلام به فرزندش علی بن حسین علیه‌السلام وصیت کرد، انگشترایشان را در دست کند تا نشانه‌ای از واگذاری امر امامت به ایشان باشد. همین انگشتر به محمد بن علی و سپس به جعفر بن محمد علیه‌السلام رسید.

1. Mystification

۲. فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ * وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ.

رهبر جمهوری اسلامی (آیت الله خامنه‌ای) نیز از انگشتر به عنوان ابزاری فرهنگی و معنادار استفاده، و در مناسبت‌های مختلف با اغراضی خاص، انگشترهایی با سنگ‌های گوناگون به دست می‌کند؛ مثلاً در نشست «اندیشه‌های راهبردی» انگشتر ایشان حدید بود. حضرت علی علیه السلام نیز انگشتر حدید سینی را برای قوت به دست می‌کرد. حدید سینی هنگام رویارویی با اهل شر، آنها را خاموش می‌کند و دشمنی‌های جن و انس را از بین می‌برد. پیش از این نیز در سال ۸۸ و جریان اغتشاشات، رهبر انقلاب انگشتری با نگین حدید و در مناسبت‌های مختلف از سنگ عقیق سرخ، زرد و درّ نجف و... استفاده کرده است.

۱۶) **انگشتر و ارتباطات غیرکلامی:** یکی از کارکردهای انگشتر برقراری ارتباط غیرکلامی است. انگشتر نماد فرهنگ است و می‌تواند پیامی را منتقل کند که در فرهنگ‌های مختلف، متفاوت است. انگشتر عقیق درشت که اسامی ائمه روی آن حک شده، در بین اقبشار مذهبی این پیام را می‌رساند که صاحب انگشتر، فرد باایمانی است. در فرهنگ افرادی که ادعای لوتی‌گری دارند، استفاده از انگشتر با نگین درشت و نیز در دست داشتن بیش از یک انگشتر، نشانه قدرتمندی و به معنای خلاف‌کار بودن است.

۱۷) **انگشتر و قوم‌مداری:** افرادی از انگشتر به عنوان نماد گروه یا دسته خاص یا تعلق به یک خانواده یا خاندان استفاده می‌کنند؛ در این موارد، انگشتر، نمادی از «قوم‌مداری»^۱ است. به تعبیر آلن بیرو قوم‌مداری، باعث ارزش دادن به گروه‌هایی می‌شود که شخص به آن تعلق دارد (بیرو، ۱۳۶۶: ۱۲۰). کارکرد انگشتر در قوم‌مداری، نماد بودن آن جهت فخرفروشی افراد به علت تعلق به گروه خاص است.

۱۸) **انگشتر و سایر پدیده‌های فرهنگی:** انگشتر از جمله نمادها و نشانه‌های فرهنگی و مذهبی است که با دیگر اشیا و پدیده‌های فرهنگی مذهبی، از جنبه‌هایی مشابه و از جنبه‌هایی دیگر متمایز است؛ به عنوان مثال تسبیح نیز در تنوع و گوناگونی و معنادار بودن، با انگشتر مشابهت دارد، اما از جنبه‌هایی با آن متفاوت است؛ از جمله اینکه کارکردهای انگشتر بسیار فراگیرتر و متنوع‌تر از آن است و بیشتر از تسبیح می‌توان مضامین تفسیری و معناداری از آن استنباط کرد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نشانه‌شناسی با بررسی نشانه‌ها و نظام‌های نشانه‌ای کمک می‌کند تا افراد فرهنگ، خودشان و دنیای اطراف خود را به‌واسطه نشانه‌ها درک، و به شیوه‌ای بهتر با آن ارتباط برقرار کنند. در این پژوهش، در پی کشف ابعاد و جنبه‌های پدیده انگشتر از دید نشانه‌شناسی و در نتیجه، دستیابی به معنای آن بودیم. برای نیل به این هدف، از طریق روش کیفی به دنبال چگونگی انعکاس این پدیده در ذهن کنشگران بودیم و دلالت‌های آشکار و پنهان پدیده را نمایانندیم. نظام نشانه‌ای که پدیده انگشتر در درون آن قرار دارد نیز بازنمایی گردیده است. از طریق تم‌های اصلی (نماد بودن انگشتر، داشتن پیشینه تاریخی، آگاهی کنشگران از جنس انگشترها و جنس سنگ‌ها، نشان‌دهنده فرهنگ بودن، کاربردهای مادی و معنوی، و نحوه استفاده از انگشتر و سنگ‌های آن، باورهای نادرست درباره آن، سنگ‌نوشته‌ها و انواع آن، گرایش به صنایع دستی اصفهان، روش ساخت، استفاده پیامبران و امامان معصوم از انگشتر، دلیل ماندگاری و تغییر در این پدیده) به تحلیل مضمون پرداختیم و به ذهنیت کنشگران در مورد انگشتر دست یافتیم و از طریق مشاهده، به دلالت‌ها و کارکردهای گوناگون انگشتر به‌عنوان جزئی از فرهنگ پی بردیم.

(۱) کنشگران تا حدودی با انواع انگشتر از لحاظ جنس و سنگ‌ها و کاربردهای آن آشنایی داشتند و آن را نمادی از فرهنگ می‌دانستند. آنها با درک معانی گوناگون انگشتر، از انواع کارکردهای مادی و معنوی آن بهره می‌برند.

(۲) به دلیل کارکردهای مادی و معنوی انگشتر، پیامبران و امامان نیز از انگشتر و سنگ‌های گوناگون و سنگ‌نوشته‌های ویژه‌ای استفاده، و به پیروان خود نیز استفاده از آن را سفارش کرده‌اند. سخنان آنان در این مورد، در روایات بسیاری آمده است که نشان‌دهنده توجه ویژه دین اسلام به این پدیده، به سبب معانی عمیق انگشتر است.

(۳) بررسی سابقه تاریخی انگشتر در اسناد مکتوب، نشان می‌دهد که انگشتر از ابتدای تاریخ وجود داشته، ولی در کارکردها و نحوه استفاده از آن، دگرگونی‌هایی ایجاد شده است. این دگرگونی‌ها با عواملی همچون نوجویی و نوآوری، پذیرش اجتماعی، طرد انتخابی، تلفیق و انطباق، مرتبط است.

(۴) انگشتر با دلالت‌های آشکار و پنهان خود، با فرهنگ و مذهب و هنر و حتی سیاست و جامعه، ارتباط تنگاتنگ دارد. برخی برای هویت‌یابی از آن استفاده می‌کنند و برخی دیگر در ارتباطات سیاسی و در جامعه از آن بهره می‌برند. انگشتر به دلیل اینکه حاکی از فرهنگ هر دوره و ارزش‌های مردم است، نوعی اسطوره محسوب می‌شود و نماد و نشانه‌ای از قوم‌مداری، جهت افتخار افرادی به عضویت در قشر خاص است.

(۵) به علت رفتار آگاهانه و قصدمند کنشگران در استفاده از انگشتر، لبس خاتم نه صرفاً یک رفتار، بلکه

- کنش اجتماعی است. از جمله کارکردهای مادی این کنش، نشانه ازدواج بودن، کلکسیون انگشتر و کاربردهای پزشکی آن است. کارکردهای غیرمادی آن برای محافظت از بلاها، افزایش ثواب نماز و افزایش رزق و روزی، مصونیت از چشم‌زخم، آرامش بخشی و دور کردن بدی‌هاست.
- (۶) خیراً کژکارکردهایی نیز برای انگشتر پدید آمده که در صورت پرهیز از آنها، انگشتر به کارکردهای متعالی خود نزدیک می‌شود و از آسیب‌ها در امان خواهد ماند و همانند گذشته به‌عنوان یک پدیده فرهنگی، افکار، عقاید و آداب و رسوم هر قومی را نمایان می‌کند.
- (۷) نتیجه بررسی همه مضامین انگشتر، از جمله کارکردهای مادی و معنوی و تنوع و گوناگونی بی‌نظیر آن از نظر ظاهری، و کاربردهای فراوانش، از جمله در ازدواج، هدیه، هویت‌یابی، مذهب، قوم‌مداری، سیاست و... این است که انگشتر را یک پدیده اجتماعی تام می‌دانیم که ابعاد بسیار گوناگونش، آن را از سایر نمادها و نشانه‌های فرهنگی متمایز می‌کند و ضرورت پرداختن به آن را در راستای احیای هویت غنی فرهنگی و مذهبی‌اش نمایان می‌سازد.
- (۸) انگشتر پدیده‌ای فرهنگی و دارای معنا و مفهوم عمیق است و با توجه به جنبه‌های اسطوره‌ای و معنوی آن می‌توان از آن در راستای هدایت و معنادار کردن زندگی بهره برد.

منابع

قرآن کریم

- ۱) ابن بابویه، محمدبن علی (شیخ صدوق)، ۱۳۹۶، ترجمه من لا یحضر الفقیه، جلد ۴ مترجم علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- ۲) _____، ۱۳۷۲، ترجمه عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، تصحیح حمیدرضا مستفید، علی اکبر غفاری، تهران، صدوق.
- ۳) استراوس، انسلم، کرین، جولیت، ۱۳۹۰، مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای، ترجمه ابراهیم افشار، تهران، نشر نی.
- ۴) استونز، راب، ۱۳۸۳، متفکران بزرگ جامعه‌شناسی، ترجمه مهرداد میردامادی، تهران، مرکز.
- ۵) اسمیت، فیلیپ، ۱۳۸۳، درآمدی بر نظریه فرهنگی، ترجمه حسن پویان، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۶) التیامی‌نیا، رضا؛ حسینی، علی، ۱۳۹۳، هویت، فرهنگ و سبک زندگی اسلامی در عصر جهانی شدن، مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی سال سوم پاییز و زمستان ۱۳۹۳ شماره ۵
- ۷) بارت، رولان، ۱۳۷۰، عناصر نشانه‌شناسی، ترجمه مجید محمدی، تهران، الهدی.
- ۸) بارکر، کریس، ۱۳۹۵، مطالعات فرهنگی: نظریه و عملکرد، ترجمه مهدی فرجی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ سوم.
- ۹) بیرو، آلن، ۱۳۶۶، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، کیهان.
- ۱۰) پولاک، یاکوب ادوارد، ۱۳۶۰، سفرنامه پولاک (ایران و ایرانیان)، ترجمه کیکاووس جهانداری، تهران، خوارزمی.
- ۱۱) توسلی، غلام عباس، جستارهایی در جامعه‌شناسی معاصر، تهران، جامعه ایرانیان، ۱۳۷۹.
- ۱۲) حرعاملی، محمدبن حسن، ۱۳۸۷، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، جلد ۳، اسلامیه، قم.
- ۱۳) حسینی، سیدعباس، «بررسی شکاف و زمینه‌های آن در لایه‌های هویت فرهنگی ایرانیان»، مجله معرفت فرهنگی اجتماعی، سال هفتم، پاییز ۱۳۹۵، شماره ۴ (پیاپی ۲۸) صفحه ۵۹.
- ۱۴) حلی، احمدبن محمدبن فهد، ۱۳۸۷، آیین بندگی و نیایش (ترجمه عده الداعی)، ترجمه حسین غفاری ساروی، تهران، بنیاد معارف اسلامی.
- ۱۵) تقی‌زاده داوری، محمود؛ خان‌محمدی، کریم، ۱۳۸۸، «بررسی پدیدارشناسی پدیده چنار خونبار الموت قزوین»، فصلنامه شیعه‌شناسی، سال هفتم، شماره ۲۶، تابستان.

- ۱۶) خطابخش، فریبا، ۱۳۹۵، «بررسی تاریخی نحوه مالکیت مجموعه میدان نقش جهان اصفهان از صفویه تا انقلاب اسلامی و بر مبنای اسناد وقفی»، نشریه هنرهای زیبا معماری و شهرسازی.
- ۱۷) رضوی فر، آملی، (نو-اگلیز)؛ غفاری، حسین، ۱۳۹۰، «نشانه‌شناسی پیرس در پرتو فلسفه، معرفت‌شناسی و نگرش وی به پراگماتیسم»، فصلنامه فلسفه، سال سی‌ونهم، شماره ۲، ص ۳۷-۵.
- ۱۸) روح‌الامینی، محمود، ۱۳۹۱، گرد شهر با چراغ (در مبنای انسان‌شناسی)، تهران، انتشارات عطار.
- ۱۹) ریتزر، جورج، ۱۳۸۲، نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، علمی.
- ۲۰) زهره‌ای، محمدعلی، ۱۳۸۹، درآمدی بر سایر دیپلماسی و قدرت نرم، در عصر جهانی شدن فرهنگ، تهران، انتشارات بین‌المللی گاج.
- ۲۱) ساروخانی، باقر، ۱۳۸۵، جامعه‌شناسی ارتباطات، تهران، اطلاعات.
- ۲۲) _____، ۱۳۷۰، درآمدی بر دایرةالمعارف علوم اجتماعی، تهران، کیهان.
- ۲۳) سجودی، فرزانه، ۱۳۸۲، نشانه‌شناسی کاربرد، تهران، نشر قصه.
- ۲۴) سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه، ۱۳۷۷، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران، نشر آگاه.
- ۲۵) سوسور، فردینان، ۱۳۸۲، دوره زبان‌شناسی عمومی، ترجمه کورش صفوی، تهران، هرمس.
- ۲۶) سیاقی، محمددبیر، ۱۳۹۵، سفرنامه ناصر خسرو، تهران: زوار.
- ۲۷) سیف، علی‌اکبر، ۱۳۹۴، روش تهیه پژوهشنامه در روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران، دوران.
- ۲۸) شاردن، ژان، ۱۳۷۹، سفرنامه شاردن (قسمت اصفهان)، ترجمه حسین عریضی، اصفهان، گل‌ها.
- ۲۹) شاملو، ولی‌قلی‌بن‌داودقلی و سید حسن سادات ناصری، ۱۳۷۵، قصص الحاقانی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد.
- ۳۰) طاهری، صدرالدین، ۱۳۹۶، نشانه‌شناسی کهن‌الگوها در هنر ایران باستان و سرزمین‌های همجوار، تهران، شورآفرین.
- ۳۱) طبرسی، حسن‌بن‌فضل، مکارم الاخلاق، ۱۳۸۷، ترجمه و تصحیح محمدحسین رحیمیان، قم، نشر مؤمنین.

- (۳۲) طوسی، ابوجعفر محمدبن حسن، ۱۳۹۰، *الاستبصار فیما اختلف من الاخبار*، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- (۳۳) عادل مهربان، مرضیه، ۱۳۹۴، *مروری بر تحلیل محتوای کیفی و کاربرد آن در پژوهش*، اصفهان، نشر دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
- (۳۴) عمید، حسن، ۱۳۹۰، *فرهنگ عمید*، تهران، امیرکبیر.
- (۳۵) کلینی، ۱۳۹۴ محمدبن یعقوب، *ترمس العاملی*، امین، متن و ترجمه کتاب نفیس فروع کافی، قم: قدس.
- (۳۶) کوئن، بروس، ۱۳۷۴، *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه غلام‌عباس توسلی و رضا فاضل، تهران، سمت.
- (۳۷) گودرزی، شاپور، ۱۳۴۸، *سفرنامه پاتینجر*، [بی‌جا]، کتاب‌فروشی دهخدا.
- (۳۸) لیندلف، تامس آر؛ تیلور، بری‌ان سی، ۱۳۹۲، *روش تحقیق در علوم ارتباطات*، ترجمه عبدالله گیویان، تهران، همشهری.
- (۳۹) لیتل جان، استیفن، ۱۳۸۴، *نظریه های ارتباطات*؛ ترجمه سیداکبر میرحسینی و مرتضی نوربخش، تهران، جنگل.
- (۴۰) مجتهدزاده، امیرحسین، ۱۳۹۱، *نگاهی به پیشینه مهر انگشتری، انگشتر خاتم و شیوه‌های سنتی ساخت این آثار*، نخستین همایش بین‌المللی هنر و صناعات در فرهنگ و تمدن ایرانی-اسلامی با تأکید بر هنرهای رو به فراموشی، تهران.
- (۴۱) موس، مارسل، ۱۳۹۴، *رساله پیشکش*، ترجمه لیلا اردبیلی، تهران، نشر علمی و فرهنگی.
- (۴۲) میرزا ابوالقاسمی، محمدصادق، ۱۳۹۴، «مهر انگشتر سلاطین متأخر صفوی»؛ *فصلنامه گنجینه اسناد*، سال بیستم و پنجم، دفتر چهارم، زمستان.
- 43) Braun, V. & Clarke, V. (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, p. 77-101.

